

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 42) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย โดยมุ่งพัฒนาสังคมไทยเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก สังคมคุณภาพที่ยึดหลักความสมดุลพอดีและพึ่งตนเองได้ ประการที่สอง เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ประการที่สาม เป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดและภูมิปัญญาของชาวตะวันตกเข้ามาใช้ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีเหตุผลและเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่าสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการบริโภคนิยมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่องานวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในชนบท ส่งผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้คนในชุมชนต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้นและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ไม่ยั่งยืน จัดแย้งจากในอดีตที่สังคมไทยดำรงอยู่ได้เพราะมีรากฐานมาจากโครงสร้างทางสังคมที่ดั้งเดิม มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษเป็นมรดกสืบทอดอย่างต่อเนื่องสู่อนุชนรุ่นหลัง ส่งผลให้ประเทศที่กำลังพัฒนาต่างให้ความสำคัญในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจัดเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญส่วนหนึ่ง ที่จะต้องมีการปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนในชาติได้เรียนรู้ถึงความยิ่งใหญ่และมีคุณค่าควรแก่ความภาคภูมิใจ อันเป็นรากฐานวิถีชีวิต และจตุรรวมของจิตสำนึกในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) จัดเป็นองค์ความรู้ที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมที่มีความจำเพาะกับท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงหรือมีบูรณาการสูง อยู่บนพื้นฐานความเคารพผู้อาวุโส เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัฒนธรรม ในปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาเพื่อให้เกิดการฟื้นฟู สืบสานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สามารถก่อให้เกิดรายได้เป็นธุรกิจและเศรษฐกิจชุมชน ตามแนวทางการพัฒนาชนบทสร้างความสงบสุขให้แก่ชุมชน และประเทศชาติ โดยรวมโดยนโยบายภาครัฐ สนับสนุนให้ชุมชนรวมกันเพื่อพัฒนาและผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงทำให้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ชุมชนอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีกลุ่มออมเป็น

อาหารหมัก เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีการพัฒนารูปแบบ และปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยของวิถีชีวิต จากเดิมที่บรรพบุรุษถนอมเป็นอาหารเพื่อเก็บไว้รับประทาน ในฤดูแล้ง และไว้แจกจ่ายให้แก่ญาติมิตรเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง เพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรี จนได้รับความสนใจให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาผลิตกึ่งจ่อม เกิดเป็นแนวทางพลิกฟื้นกลับมาเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพรอง เพื่อสร้างรายได้ในสภาวะที่เศรษฐกิจของประเทศต้องประสบกับปัญหา ทำให้แต่ละครอบครัวต้องพยายามลดรายจ่าย และสร้างรายได้จากแรงงานของครอบครัว โดยอาศัยภูมิปัญญาการผลิตกึ่งจ่อมที่มีการถ่ายทอดสืบสานกันมาอย่างต่อเนื่องในกลุ่มครอบครัว และกลุ่มเครือญาติ ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีเอกลักษณ์ของสูตรในการผลิตกึ่งจ่อมเป็นของตนเอง มีเคล็ดลับในการผลิต และการปรับปรุงที่แตกต่างกันไป (จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ. 2542)

การดำเนินงานกึ่งจ่อม ประสิทธิภาพ ผลตอบแทน และปัญหา ที่ผ่านมาการดำเนินงานกึ่งจ่อมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นองค์ความรู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาเป็นเวลาช้านาน มากกว่า 200 ปี กึ่งจ่อมเป็นอาหารหมักพื้นเมืองที่ได้รับความนิยมและรู้จักกันอย่างแพร่หลาย ในจังหวัดบุรีรัมย์ และนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปเป็นของฝากที่ขึ้นชื่อของชาวประโคนชัย (อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. 2540)

ประสิทธิภาพของกึ่งจ่อมซึ่งแต่เดิมเดิมใช้เกลือในการผลิตกึ่งจ่อม เพื่อให้สามารถเก็บไว้ได้นาน ปัจจุบันใช้น้ำปลาพิพรต ทำให้มีรสชาติดีและมีความเค็มน้อยกว่าเดิม สามารถนำมาแปรรูปเป็นอาหารได้หลายอย่าง ส่งผลให้กึ่งจ่อมประโคนชัย ได้รับรางวัลในโครงการจัดสรรสุดยอด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ประจำปี 2552 และปี 2553 ระดับสี่ดาวจากคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ ได้เริ่มมีการพัฒนากึ่งจ่อมประโคนชัยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการฉายรังสี เพื่อป้องกันเชื้อจุลินทรีย์ เช่น ผลิตภัณฑ์จากร้านวาสนากึ่งจ่อม ตั้งอยู่ที่ 105 หมู่ 3 ถนนอำนาจกิจ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ผลตอบแทนที่ได้รับคือการทำให้ชุมชนมีอาชีพหลัก และอาชีพรองซึ่งในปัจจุบันผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายกึ่งจ่อม มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ 20,000 บาท แต่ยังมีปัญหาที่พบและสิ่งที่ชุมชนต้องการทั้งในด้านการตลาด ที่ยังไม่สามารถปรับปรุงบรรจุภัณฑ์เพื่อขยายสู่ตลาดสากลได้ ด้านการบริหารจัดการ กลุ่มยังไม่รวมตัวกันเหนียวแน่น รวมถึงด้านเงินทุน ที่ยังไม่มีการรวมทุนในรูปกลุ่ม และที่สำคัญคือด้านวิชาการและความรู้ ซึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการในรูปกลุ่มที่ชัดเจน

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาเรื่องนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานการผลิตกึ่งจ่อมและการพัฒนาชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้และแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นสารสนเทศใน

การบริหารจัดการส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านอาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการผลิตกุ้งจ่อมตามวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาการจำหน่าย และการส่งเสริมด้านการตลาดของภาครัฐ ของผลิตภัณฑ์กุ้งจ่อม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษารายได้ และต้นทุนรวมทั้งสภาพทางเศรษฐกิจของผู้ผลิตกุ้งจ่อม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกระบวนการผลิตกุ้งจ่อม ที่อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
2. เป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจผลิตภัณฑ์กุ้งจ่อมเพื่อให้ทราบถึงสภาพการตลาด และผลตอบแทนการลงทุนในการผลิตกุ้งจ่อม สำหรับใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจผลิตกุ้งจ่อมเพื่อการจำหน่าย
3. เป็นข้อมูลรายได้เศรษฐกิจชุมชน ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการผลิตกุ้งจ่อมสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมีส่วนพิจารณาให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ผลิตกุ้งจ่อม

ขอบเขตของการวิจัย

งานศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. งานวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยในเรื่อง กุ้งจ่อม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
2. ขอบเขตพื้นที่การสำรวจและวิจัย ได้กำหนดทำการสำรวจและวิจัยเฉพาะเขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
3. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาสภาพการผลิต การจำหน่าย สภาพทางเศรษฐกิจของผู้ผลิตเฉพาะเขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

4. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ผลิตกึ่งจ่อมเพื่อจำหน่าย ในอำเภอประโคนชัย จำนวน 240 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิยามศัพท์ของการวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

1. กึ่งจ่อม หมายถึง อาหารหมักพื้นบ้าน เป็นการถนอมอาหารภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยมีวัตถุดิบหลักคือกึ่งฝอย
2. ผู้ผลิต หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพผลิตอาหารหมักพื้นบ้านประเภท “จ่อม” ได้แก่กึ่งจ่อม และปลาจ่อมในพื้นที่อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
3. ปัจจัยการผลิต หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่ผู้ผลิตนำมาผสมผสานเพื่อให้เกิดอาหารหมักพื้นบ้านประเภทกึ่งจ่อม
4. ช่องทางจัดจำหน่าย หมายถึง ช่องทางการจัดจำหน่ายกึ่งจ่อมและปลาจ่อม โดยการขายผ่านคนกลางและการขายตรง
5. ประสิทธิภาพการผลิต การตอบสนองความต้องการของตลาดและผู้บริโภคซึ่งสามารถวัดได้จากความนิยมในการบริโภคของผู้ซื้อ ยอดการผลิต และรายได้ของผู้ผลิต
6. ต้นทุนการผลิต หมายถึง ต้นทุนในการผลิตกึ่งจ่อมและปลาจ่อม ซึ่งประกอบด้วยวัตถุดิบ ค่าแรงและค่าใช้จ่ายทางการตลาด
7. รายได้จากการผลิต หมายถึง จำนวนเงินที่ได้จากการขายสุทธิที่เกิดจากการผลิตกึ่งจ่อมและปลาจ่อม
8. ผลตอบแทนการลงทุน หมายถึง อัตราส่วนระหว่างกำไรสุทธิ ที่มีต่อเงินลงทุน ในการผลิตกึ่งจ่อมและปลาจ่อม
9. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ภูมิปัญญาของชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สืบทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัวเรียนรู้ และมีการสืบไปสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตกึ่งจ่อมของอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
10. ผลิตภัณฑ์ หมายถึง กึ่งจ่อมที่เป็นผลผลิตของผู้ประกอบการกึ่งจ่อมที่ผลิตขึ้นในอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
11. สภาพการผลิต หมายถึง การดำเนินกิจกรรมในการผลิตและ/หรือจำหน่ายกึ่งจ่อมแล้วแต่ว่าผู้ประกอบการแต่ละรายจะมีสภาพการผลิตอย่างไร เช่น ผลิต จำหน่าย หรือทั้งผลิตและจำหน่าย